

ДЕБЪРСКО
Благотворител. Братство
№ 150
10 октомври 1940 г.
СОФИЯ
Пл. "Св. Недѣля" 3

До Господина
Министър-Председателя и
до Господина Министра на
Външнитѣ Работи и Изповѣ-
данията въ Царство България.

Господинъ Министре,

Събитията, които ставатъ налагатъ на всички ни не само по-голяма бдителност, но и предвидливост. -

Въ голѣма надежда сме, че българския народъ ще бжде удовлетворенъ и ще получи своето обединение. -

Ние вѣрваме, че българското правителство, което стои винаги съ пълна пушка, е готово да защити народнитѣ права, ако би се накарнили законнитѣ му искания, по отношение българскитѣ земи въ западна посока - МАКЕДОНИЯ.

Географскитѣ граници на тая отъ вѣкове българска страна сж известни и трѣбва да бждатъ запазени въ тѣхната цѣлост. -

Насъ бѣжанцитѣ отъ чутовно Дебърско съ право ни тревожи съседството, не на Албания, а на нейната покровителка Италия, която днесъ има всичката власт да наруши географската граница на Македония, особено на съседно Дебърско. За това, Господинъ Министре, Ви представляваме едно изложение, което има за целъ да докаже, че Дебърско, което е частъ отъ Македония, не може да живѣе вѣвъ отъ нея. -

Най-после, Дебърско, което за гордостъ на българския народъ, е запазило презъ всички времена на чуждото робство: вѣрата, езикътъ и народността, да бжде защитено съ всички сили за да се приети къмъ Майката Отечество България.

Председателъ на братствената организация,

Полковникъ отъ запаса:

Стаматъ Стаматовъ/

Секретаръ:

/Мартинъ П. Арсовъ/

archives.bg

2

ИЗЛОЖЕНИЕ
за
ДЕБЪРСКИЯ КРАЙ.

ГЕОГРАФСКИ: Дебърския край заема северо-западния дълъ на Македония, сръдното течение на р. Черни-Дримъ, отъ стружко до приеренско - пограничния районъ съ Албания.

Географията, а и всички пхтешественици, презъ м. вѣкъ, като се почне отъ Лукевила, Гризенбаха, Григоровичъ, Гилфердингъ, Ханъ, Лежанъ, Макушевъ, Голубински, Верковичъ и свършимъ съ Густавъ Вайгандъ, както и неоспорванитѣ отъ никого научни изследвания на българина Василъ Кжичевъ, поставятъ границата между Македония и Албания да върви по вододѣлитѣ на р. Черни-Дримъ, отъ страна на Македония, и ония на р. р. Шкумба и Мать, отъ страна на Албания или по гребенитѣ на планинитѣ: Мокра, Вишарица, Мали-Приветъ, Булчица, Два-Братя, Чафа-Мюра, /лѣвата рамка на картата/; преминава р. Черни-Дримъ и по висотата "Кеногъ", между Долни и Горни Дебъръ за в. "Дешатъ" и "Коробъ", а отъ тамъ по билото на Шаръ-Планина за в. "Леботрънъ" - Качаникия проходъ. /Вижъ картата./

По така начертана естествената граница между тия провинции, покрайнинитѣ: Дримколъ и Голо-Бърдо - по лѣвия брѣгъ на р. Черни-Дримъ и Горни-Дебъръ съ града - по дѣсия брѣгъ на схдата рѣка, оставатъ въ Македония.

Картата на В. Кжичовъ чертае тая граница и географски и орографски. Схщото е и отъ професоръ Иширковъ.

ИСТОРИЧЕСКИ: Географскитѣ опредѣления отъ всички географи и пхтешественици сх подкрепени и отъ историята - Шаръ-Планина е северната граница на Македония, а нейнитѣ продължения, опредѣлятъ западната граница до западния брѣгъ на Охридското езеро - планина Мокра. Картата на В. Кжичовъ чертае западното продължение на Шаръ, което е и вододѣлъ на р. Черни-Дримъ отъ страна на Македония, Шкумба и Мать отъ страна на Албания.

Гребенитѣ на планинитѣ отъ това вододѣлие вървятъ въ западна посока, а не въ южна.

Това е единъ важенъ указателъ за раздѣлянето Албания отъ Македония. А и рѣкитѣ текатъ въ западна посока.

А и всички политически актове посочватъ тая гранична линия: Турския ферманъ отъ 1870 год. за устройството на българската църква - Екзархията; Цариградската посланическа конференция - 1876 год. и 1878 год. и всички последуюци политически актове.

АДМИНИСТРАТИВНО: Турското административно дѣленне, презъ всичкото време на неговото владичество, бѣше нагодено така, че земитѣ спадащи въ Албания, да влизатъ въ Шкодренския вилаетъ, а ония отъ Македония въ: Битолския и Скопския вилаети.

Дебърско бѣше мутесерифликъ, заемадъ посочената по-горе погранична линия отъ страна на Македония, спададъ къмъ Битолск.

влиятъ.

Забележка. Последните години, турската власт прехвърли Матската област от Шкодрански влиятъ към Дебърския Муте-серифлъкъ съ целъ да намали влиянието на българския елементъ въ Дебърско.

ЦЪРКОВНО Дебърската Епископия, основана въ 1090 г. впоследствие Епархия, държаща горните граници отъ страна на Македония, е била подчинена, презъ всичкото време, на Охридската архиепископия, до нейното унищожение - 1767 г., а следъ 1870 год. - на Българската Екзархия.

ИКОНОМИЧЕСКИ: Икономическите условия налагатъ още повече тия граници - Дебърския край е планински и се загражда съ високи планини, които презъ зимата - 5-6 месеца - сж непроходими, освенъ по течението на рѣките Черни-Дримъ и Радика, пхтица, които водятъ за Охридъ, Витоля и Скопие - вътрешността на Македония. Поради планинския характеръ на мѣстността и поминъка на населението, единичко условие за съществуване е:

- а/ Пастирство;
- б/ Кираджийство;
- в/ Строителство - гурбетлъкъ;
- г/ Рѣзбарство; — „ —
- д/ Иконописство. — „ —

а/ Пастирство - на дребенъ и едъръ добитѣкъ, който зимно време трѣбва да се отведе за паша въ южните граници на Македония - Солунъ, Съръ и др. топли мѣста.

Въ Дебърско лѣтно време пасатъ до 300-400 хиляди само овце. Това е една професия, която иска поощрение и подпомагане. Сърбското робство бѣше я унищожило.

б/ Кираджийство - Разнася по цѣла Македония продукта отъ овцетѣ: масло, сирене, кашкавалъ, вълна, кожи и платове /паякъ/, а внася всичко това, което не се произвежда, предимно житни храни и колониалъ.

в/ Строителство - зидарство, каменодѣлие, бояджийство, мозайка и всичко, което е свързано съ строителството. Въ Турската империя по-добъръ строителъ отъ дебранина не е имало и то безъ инженеръ и архитектъ. Всички монументални сгради, като джамии, църкви, сводни мостове и др. на балканитѣ сж строени отъ дебрани.

г/ Рѣзбарство - /Копаничарство/. Това е било школа, която и днесъ носи название Дебърска и е намирала приложение по църквитѣ - православния християнски свѣтъ.

д/ Иконописство - /Зографство/ - същото е било школа.

Дебърската школа по живописство и рѣзбарство е известна и вънъ отъ границитѣ на Балканския Полуостровъ.

Важното е, че приложенето на тия занаяти е могло да ста.

и става по разнитѣ градове въ Македония, Тракия и Мизия, и ето зацо Дебърско се свързва още повече съ истока.

Пастирството е професия, въ която мжете отхтствуватъ змно време, кираджийството - периодично, а строителството, рѣзбарството и иконописството - лѣтно време.

Всичко това, което отхтствува, намира работа по разнитѣ градове на Македония, Тракия и Мизия.

НАРОДНОСТНО, РЕЛИГИОЗНО И ПИСМЕНО. Българското народностно съзнание въ Дебърско, даже и презъ най-черното турско робство е стояло много високо. Дебърския българинъ е билъ стражъ отъ западъ на: вѣра, езикъ и народностъ и за това извоювалъ си име: "к о р а в ъ б ъ л г а р и н ъ".

Гордостта на Дебърския българинъ е и тая, че той запази писмеността и славянското Богусложение въ своитѣ църкви и манастири презъ всичкото време на черното робство.

Въ неговитѣ светини, никога религиозна служба не е извършена на чуждѣ езикъ - единствена покрайнина отъ българскитѣ земи.

Центъръ на това славяно-българско Богусложение е билъ манастира "Св. Иоанъ Бигоръ", основанъ въ 1020 год. - вижъ картата. Презъ неговитѣ дъри сж минали по-голѣмата частъ: сведеници учители, църковни пѣвци, иконописци, които сж се прѣскали по цѣла Македония, Тракия и Мизия.

Тая светиня, която въ епохата на нашето възраждане, бѣше единичката килия за изучаване славяно-българската писменостъ; презъ неговитѣ дъри минаха плеада наши духовници и общественици, последователи на Отца Пансия: Иеромонахъ Иоакимъ Кърчовски, Иеромонахъ Кирилъ Пейчиновичъ, Архимандритъ Анатоли. Архимандритъ Иларнонъ, Митрополитъ Партени Нивавски, първия българинъ Владика, Хаджи Н. Теофилю и др. и най-после Митрополитъ Козма Пречистински, една историческа личностъ, която има смѣлостта да каже на сърбската военна властъ презъ 1913 г., поради обстоятелството, че искаше насила да го пропхди отъ гр. Дебъръ: "Задъ менъ стоятъ 500,000 български цика и тѣ ще искатъ смѣтка за вашитѣ действия".

По мѣстоположение, въ коритото на р. Радика, областта Мала Рѣка, по архитектура, по художествена рѣзба, по иконописъ, лична творба на Дебърския гений, едва ли има друга равна на нея. Името си тази манастирска светиня носи на осмия български патриархъ /1011 - 1015 г./ и първия български Охридски архиепископъ Иоанъ Дебранинъ /1018 - 1037 г./.

Ролята на тоя манастиръ въ Западна Македония, презъ всичкото негово битие е много по-голѣма отъ оная на Рилската обителъ. Тя е пазила отъ посѣгателството не само на гърци, но и на сърби, всички околни села и градове. -

Всѣки историкъ и пътешественикъ, който говори за Дебърско

и за Западна Македония, спира се на дълго за духовната и просвѣтна роль на тая българска светиня. Нека споменемъ нѣкои слависти и бележити професори: Григоровичъ, Голубински Гилфердингъ, Флорински, Тепловъ, Обрусевъ, Макушевъ, Миликовъ, Успенски, Башмелковъ, СеѢидевъ и цѣлъ редъ западно-европейски писатели, етнографи, пътешественици и историци, които пребродили Западна Македония и които рисуватъ българския характеръ на Дебърско.

За да обрисоваме българския характеръ на тая българска покрайнина, Дебърско, ние ще посочимъ официалното преброяване, направено по поводъ църковната борба, съгласно фермана на Султана отъ 1870 г. По тоя поводъ, преброяването презъ 1873/76 г. за Дебърско, дало 96 % отъ населението въ полза на Българската Екзархия.

До каква степенъ се е издигала чистотата на българското самосъзнание въ Дебърско, може да се види отъ следнитѣ факти:

Въ 1876 год., когато несществувахе никакво начало на сръбски претенции върху македонския край и частно въ Дебърско, изпратенъ отъ Патриаршията владиката Антимъ, е донесълъ и раздалъ на училищата сръбски буквари. Населението се възмутило срещу това и въпреки застъпването на властѣта, нагонва владиката, подпалва Митрополията и изгаря на клада сръбскитѣ буквари публично.

Другъ случай - сѣдия владика презъ 1878 г. на Великденъ отива въ с. Галичникъ и застава въ своя тронъ. Службата се извършва на славянски. Двата псалта се надпреварватъ по хубаво пѣние. Когато дожда време да се изпѣе: "Тако да погihnуть грѣшници отъ лица Божия, а праведници да възвеселятся", свещеника, който служи, излива отъ олтаря, застава по срѣдата на църквата и запѣва: "Тако да погihnуть горци отъ лица Божия, а болгари да възвеселятся". Владиката извиква на свещеника - да си проклетъ!

Свещеника му отговаря - ти да си проклетъ!

Вл. - о к с у, /вънъ/!

Св. - ти оксу, азъ съмъ си на кждата.

Богомолцитѣ, заедно съ свещеника, изпѣждатъ владиката отъ църквата.

Тия и други подобни безброй случаи, характеризиратъ твърдия характеръ на населението по запазване своето национално чувство. Ето защо и никакъвъ грѣцки или сръбски владика не можеше да се задържи въ Дебърско, въпреки покровителството на властѣта.

ОБЛЕКЛО Дебърско е облѣчено въ чудно р у в о, което дивило и диви свѣта и което представлява не само хубостѣта на Македония, но гордостѣта на българщината.

Борба за
Свобода.

Въ дългогодишната борба на Македония за нейната свобода,

Дебърско има голѣмъ дѣлъ.-

Преци всичко, то е дало голѣми жертви за да спре Албанското нахлувание въ Македония, изгубило е цѣли покрайнини, въ които е било изпъдено българското население и се е настанило албанското - Дебърското - Черногорие или така нареченитѣ - Голѣмо-гърло и Мало-гърло и Долни-Дебъръ, които не се включватъ въ настоящето изложение - справка приложената карта.

Споредъ Санъ-Стефанския договоръ тия покрайнини влизаха въ границитѣ на новата българска държава- р. Велешица, северно отъ Пископея до р. Черни-Дримъ и отъ тамъ по гребенитѣ на планинитѣ на лѣвия брѣгъ на р. Черни-Дринъ: Чафа-Мура, Булчица, Два-брати за в. Вишарица/Ябланица-/ лѣвата и горната рамка на картата - границата на Ханъ Пресияма. Тия покрайнини следъ раздѣленнето на църквитѣ, 1054 г. останаха православни, а западно отъ тѣхъ-Миродититѣ и Мать, приеха католичеството. И сега сж такива. Презъ турското рабство-Долни-Дебъръ и Дебърското Черногорие приеха муслиманството и изпъдиха българитѣ. Да не се забравя, че Долни-Дебъръ /Пископея/ е първото седалище на Дебърската епископия, основана въ 1090 г.

По отношение легендарното съсловие - революционери /комити/. За свободата на Македония, Дебърско винаги е било въ първитѣ редове отъ най-стари времена - Кузманъ Капитанъ, Сирма войвода и др. А последнитѣ революционери отъ 1903 г. брой нѣматъ.-

Да не се изпуска изъ предвидъ, че само българина - Дебранинъ е могълъ да живѣе и се бори съ дивия и безъ никакъвъ контролъ албанецъ.

Не искаме повече да отрупуваме настоящето изложение и да Ви обременяваме съ работи, които вѣрваме, че на Васъ сж добре известни. Едно нека Ви е известно.-Господинъ Министре, че Дебърския -българинъ, при завладяванието отъ турцитѣ българското царство, се е борилъ цѣли 70 години, следъ паданието на източното царство - Ст. Търново, 1393 год. и царството на Крали-Марко 1395 г. Дебърско биде завладяно отъ турцитѣ презъ 1464 год.-

Дебърско, което падна подъ турцитѣ по-късно, запази националната гордостъ - знамето съ лѣва.-

Тая ценностъ е била пазена презъ всичкото време на робството, както вѣрата, езикътъ и народността.

Ако се провѣри историята на тоя чутовенъ край ще се види, че следъ смъртъта на Асена II и неговитѣ наследници Калиманъ I и Константинъ Тихи - Асенъ - 1259 г. не е видѣлъ свобода. Въ 1259 г. бѣше завладяно отъ византицитѣ. Въ 1283 год. попада подъ сръбска власть. Въ 1360 год. до 1395 г. виде свобода, половината попада подъ Вулкашиновото царство, а другата половина подъ Мойсей-комненъ-голѣми -

Дебърски. / Вижъ граничната линия / Отъ 1395 до 1464 год. води жестока борба съ турцитѣ, когато и попада подъ тѣхна власть. Въ 1912 год. попада подъ сърбска власть и до сега, безъ три години 1915-1918 г. - войната. Така, Дебърско е прекарало робство: подъ византийско иго - 24, подъ сърбско - 77, турско - 448 год. и пакъ сърбско - 25 г. Или всичко четири чужди робства - 574 години и пакъ е запазило чистъ българския колоритъ. Това иде да докаже, че тоя край заслужава да бжде български.

КЪДЕ МИНАВА СЕГАШНАТА ГРАНИЦА. Сегашната политическа граница между Югославия и Албания, раздѣля Дебърско на две и то така, че е нарушенъ и географския и етнографския и икономическия принципъ, вследствие на което живота на оная частъ, останала въ Югославия, е не само труденъ, но и невъзможенъ /вижъ картата/. Въ покрайнината Голо-Бърдо останатъ българскитѣ села: Гинеецъ, Кленье, Стеблево, Трѣбонца, Вормица, Мало-Острени, Тучели и Ласинки - всички размѣсени - българи и българо - муслимани /помаци/ изключая с. Вормица, което е чисто българско. Всички останали села въ тая покрайнина говорятъ чистъ български езикъ, обаче, изповѣдватъ муслиманска религия - потурчени - българи /помаци/.

Схцото е северно отъ гр. Дебъръ. Сегашната гранична линия, по-неже минава въ неговитѣ предградия, липсва нужния интерландъ, за да може града да вирѣе.

КЪДЕ ТРЪББА ДА МИНЕ ГРАНИЦАТА. Отъ приложената карта на Дебърско мащабъ 1:200000, по която съ червена линия е отбелѣзана границата, която се отдѣля отъ сегашната граница при с. Лакайца, завива на лѣво до р. Окдунъ и върви по рѣката, старата граница при Царь Калояна до с. Тополяни на р. Черни-Дримъ. Отъ тамъ с. и. за гребена на в. "Дешатъ", покрай с. с. Граждани и Попинари, които оставатъ въ Албания. Отъ Дешатъ границата върви за в. "Корабъ" и отъ тамъ по гребена на Шаръ за в. "Либотрънъ", Качаничкия проходъ.

Така прокарана граничната линия ще се поправи една неправда по отношение българския елементъ въ Голо-Бърдо - Горни Дебъръ, а отъ друга страна ще се увеличи интерланда на гр. Дебъръ и нѣма да минава границата толкова близко.

Ние се надѣваме, че ще бждатъ зацитени правата и интереситѣ на Дебърско, онова Дебърско, което е представлявало гранитна стена и е било стражъ отъ западъ по запазване националнитѣ ценности: вѣрвата, езикътъ и народността.

То пострада, но недопусна да нахлуе албанската вълна въ Македония.

Националното чувство на дебранина е било творческа сила, която е творила подвизи и е била готова за жертви. Достатъчно е да изтъкнемъ, че винаги и на всѣкжде дебранина е проявявалъ и е манифестиравалъ, безъ боязнь отъ когото и да е съ своето р у в о,

г о в о р ъ и своя народностенъ български произходъ.

Неговия гурбетлъкъ, който е билъ проклинатъ отъ пѣсенята:

"Рай Божи, рай да не види,
Който измисли тугина,
Тугина пуста ябана".

все е носилъ: култура, просвѣта и народностна пробуда за своя край.

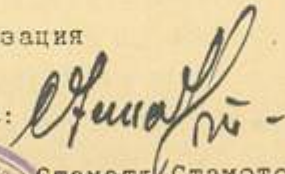
Ние сждо се надѣваме, Господинъ Министре, че ще бждатъ поискани
отъ насъ всички пояснения и допълнения, ако си били нуждни.

Дебърско се надѣва, че то ще бжде приетено къмъ Майката Оте-
чество България и за това очаква съ нетърпение деня и часа на
своята свобода.

СЪ БРАТСКИ ПОЗДРАВЪ:

Председателъ на братствена организация

Полковникъ отъ запасъ:

Стаматъ Стаматовъ

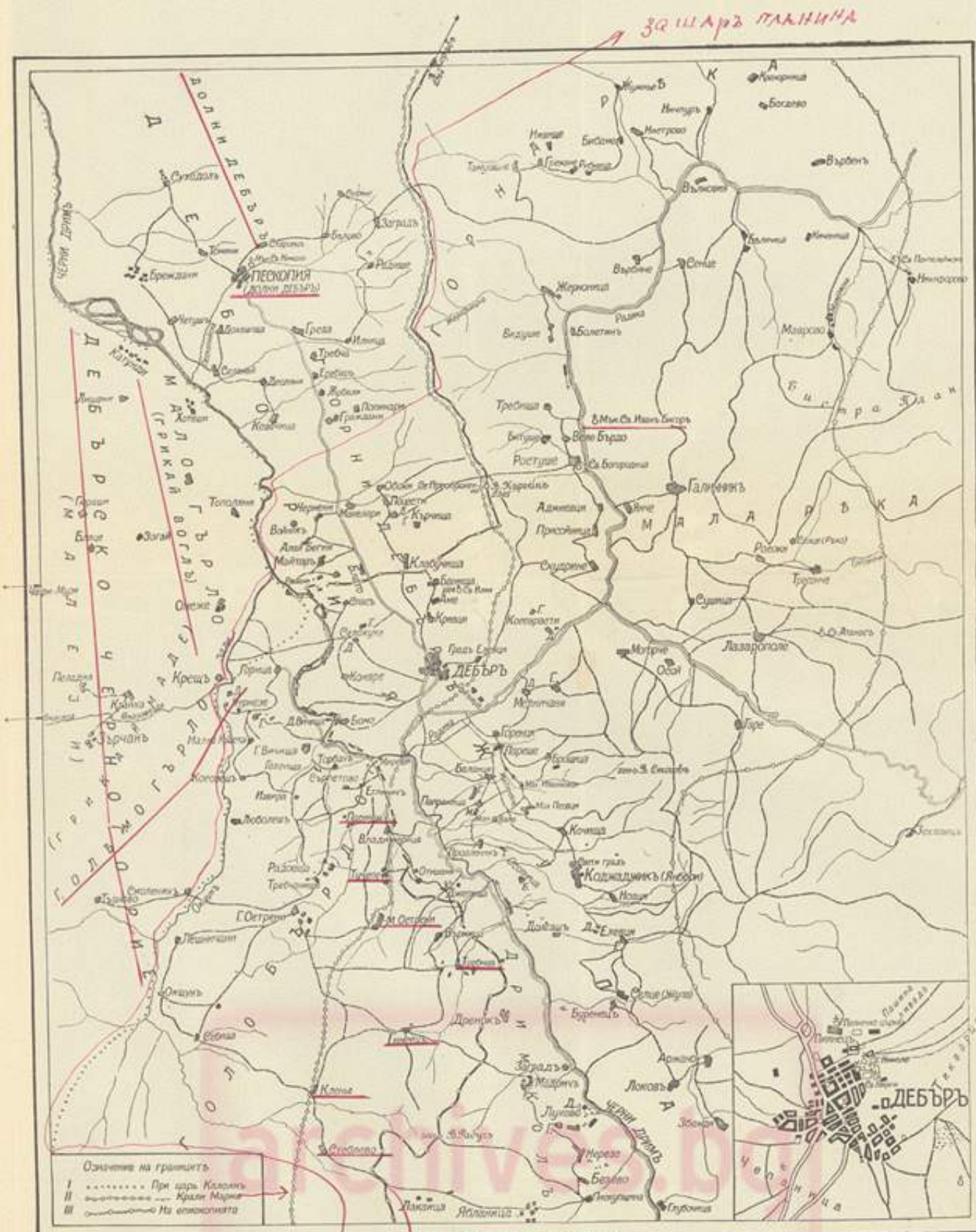
Секретарь:

Мартинъ П. Арсовъ

КАРТА НА ДЕБЪРСКО

МАЩАБЪ 1/200,000

Означител на границите
 I При царя Калоян
 II Край Мурен
 III На околицата

КЪСЪ ПРОЕКТИРАНА ГРАНИЦА

7 СЪВЪЩАВА ГРАНИЦА

30 ШАРЪ ПЛАНИНА